

Přátelé,

jestlípak víte, co může mít společného chemický prvek hořčík s literaturou? Asi jen málo, říkáte si. Když ale omezím okruh společného zájmu na knižní novinky a přidám název nejznámější tuzemské přírodní kyselky, je rázem jasno. Řeč bude o jubilejních dvacátých cenách Magnesia Litera. Hořkost onoho hořčíku je v naznačené souvislosti čistě teoretická. I titul, který nakonec na vavříny nedosáhne, má svou nominací o mediální pozornost postaráno. Literatura není hokej, bukmejkři zatím nepřispěchali ani ve dvacátém ročníku s kurzy na vítěze. Co není, může už příště být. Třeba přijde některý z knižních velkoobchodníků se zajímavým bonusem pro neúspěšnějšího tipujícího napříč kategoriemi. Také mám několik želtek v ohni a budu zvědav, kolikrát se trefím. Všechno neprozradím, nicméně palec držím Radku Malému s titulem pro děti Rozára a Černý Petr, už proto, že osm let porotcoval naši literární soutěž Skrytá paměť Moravy a zatím každá jeho knížka je chytlavě chytrá. Těším se na italskou renesanční čítanku Václava Černého a Jiřího Pelána, stejně jako na života a dílaběh Josefa Šímy z pera Silvie Šeborové a štětce Jiřího Franty, a nejen proto, že reprezentují sesterskou Moravskou galerii. Věřím, že dobře vyberou fundovaní porotci, a přeji šťastnou ruku v knihkupectvích i všem čtenářům Literky.

Libor Kalina

NEZODPOVĚDNÉ VĚTY

Vítězslav Nezval

Petrklíč je Petr i klíč ačkoliv
Petr není klíč
a klíč není Petr přesto Petr má
klíč i když
petrklíč je sice klíč i Petr ale
ani Petr ani klíč

Kobyla s ko je kobyla kdežto
kobyla bez ko
by byla bývala byla

3 otázky pro Jana Dočekala

Čím vás, historika umění a výtvarníka, oslovuje odkaz Ladislava Nováka?

Vytrvalostí hledačství a nalézání nových forem projevu, nových významů a odkazů.

Novákova Pamětní síň v Třebíči postupně „odumřela“. Údajně na nezájem návštěvníků.

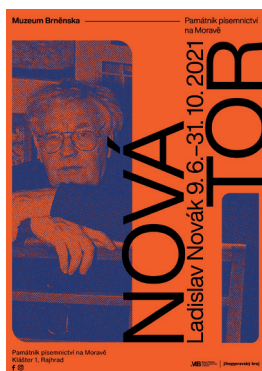
Řeklo by se, že stálé expozice mají smysl, jsou-li živým místem, kde jsou konány přednášky, programy pro školy, setkání kulturních lidí. Expozice toho druhu nutně potřebují stálou propagaci, pořadatelský kontakt s tiskem. To vše se Novákově expozici nedostalo. Co bylo příčinou? Znalci hodnotí tolik obdivované Novákovo experimentátorství slova a obrazu, hraničící s mezemi tvůrčí subjektivity. Novák se nikdy nemohl, což samozřejmě věděl, nadít masové přízně literaturu a výtvarné umění milující veřejnosti. Tragickou chybou bylo okleštění původní stálé expozice na třetinový rozměr. V tak až bizarně malé «komůrce» nebyly by možné přednášky, programy etc., ani kdyby přišly zřizovateli na um. A všechna negativa zastřešil, a tak to zůstává, nezájem z nepochopení ze strany trebičských profesionálních kulturních pracovníků. Novákův celoživotní příklon k surrealismu dovoluje v témže duchu prognózu: Třebíč pro futuro vyzvedne Novákovo jméno v nové důstojné stálé expozici, jež se stane centrem poznání Ladislava Nováka pro celou kultivovanou kulturní Evropu.

Nováka jako literárního a výtvarného experimentátora uznávají pouze „fajnšmekři“ a intelektuálové?

Hledači a experimentátoři v umění, jejichž projev nebyl přímou adorací ideologie režimu mezi lety 1948 a 1989, neměli zde nikdy klidnou existenci, o uznání vůbec nemluvě. Avšak vzdělání, znalí a kouzlu tvůrčí hry naklonění Nováka milovali a milují. Pravda, nebyl doma prorokem. Však Čechy s Prahou, při vši velikosti a četnosti tvůrčích duchů, nebyly a nejsou středem světa. Nováka poznal a mnohočetně ocenil kulturní svět zahraničí. Doma ho za to stihlo v lepším případě, jak sám řekl, vysmívání. Co podstatné? Ladislav Novák byl a zůstává vysoko vyčnívající duchovní osobností. Lhostejno, kolik měl a má stále morálních i materiálních ničitelů a odpůrců.

Jan Dočekal (1943), historik umění a kulturní publicista, jako aktivní výtvarník se věnuje zejména kolážím, je členem skupiny expresionistů Stir Up, žije v Třebíči.

Novátor a experimentátor

Básník, výtvarník, překladatel a pedagog Ladislav Novák (1925-1999) se stranil –ismů. Mapoval a překračoval hranice základních uměleckých forem (zvuk – slovo – obraz), věřil v inspirativní roli náhody, které však musí jít skutečný umělec cíleně vstříc. Neodmyslitelným aspektem jeho díla je ironizující nadsázka. Rajhradská výstava Novátor Ladislav Novák (9. 6.–31. 10.) nerezignuje na obdivuhodně různorodou a obsáhlou výtvarnou složku umělcova odkazu. Cíleně však vyzdvihuje a zdůrazňuje její slovesná a literární východiska. Autor vyrůstající z katolicky orientované poezie

záhy rozpoznal omezující nebezpečí ideových mantinelů a přes expresionismus vstoupil na úrodné pole experimentu. Díky rodovému ukotvení v Třebíči tvořil na Vysočině osamoceně, od sedmdesátých let neakceptovatelný pro oficiální kulturu, korespondenčními kontakty se zahraničím trvale v hledáčku StB. Polistopadový návrat do galerií a knihoven neodpovídal ani zdaleka jeho novátorství. Doma příslovečným neprorokem, přežívají jeho práce částečně ve stínu přítele a souputníka Jiřího Koláře. (k)

Držme palce střednímu rodu!

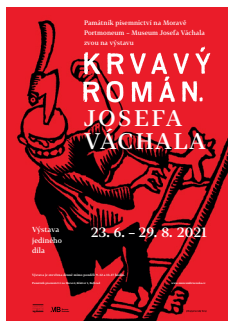
S rody to není jednoduché. Například my, co máme už několik generací holou... (prázdný erb), se bohatou historií dvakrát nechlubíme. Většinou nebyl po ruce, kdo by ji zaznamenal. A když už se písmák poblíž vyskytnul, neměl zhusta o čem psát, protože se nekšeftovalo s lesy ani s polnostmi. Vposledku jsme se však už zmohli. Abych byl konkrétní, splácíme byt, střídavě plníme ledničku a přitom koukáme na barevnou televizi. Familii tak počítám do středního stavu. Ale spát na vavřínech se nedá! Osobně mě děsně trápí, jak se teď se středním rodem nakládá. Opravdu hrozně mě to bolí, jak hrozně všichni první mluvnický střední rod. My středňáci toho sice moc nemáme, ale občas se množné číslo hodí správně použít i pro nás. Děcka, kuřata, másla... myslíte, že někdo řekne: stála? Ani náhodou! Hrdě oznámí světu „stáli“, a vyzvoní tak svou vlastní jazykovou nedomrlost. Já vím, že maskulin a feminin je víc než nás neuter. Střední třída vymírá, tvrdí i demografové. Tak proč to ještě podporovat? Možná naivně, ale doufám, že pomůže konec distanční výuky... I když i příští učitelé češtiny nebyli na přednáškách celý jeden dlouhý rok. (l)

město moře kuře štavení

Chemie inspirativní

Chemie. Slovo bigotními ekology téměř zapovězené. A přesto dokáže uspokojit každého. Feťáka perníková varna, nás ostatní piglovací výrobky a daleko nejuvdělečnější farmaceutický průmysl. To to smrdí, to to smrdí, svírám nos a sním o tom, že v šalinách zavedou intimspreje místo zvažovaných dávkovačů desinfekce. Vzpomínám, kdy mě školní předmět začal bavit. Díky profesoru Karlu Buclovi mám dodnes před očima barevné modely valenčních vazeb, podobné záznamům vesmíru v okamžiku velkého třesku. Důležitou roli hráli jeho předchůdci. Mendělejev svět srovnal do jediné logické tabulky dle atomových hmotností. Naši krajané Presl, Šafařík, Kodým a Batěk se postarali o ryzí české chemické názvosloví. Už sto let studenti odříkávají: -ný, -natý, -itý, -ičitý, -ičný, -ový, -istý a -ičelý. Moderní chemie si už žádá i příponu -stý. Osobně bych dal přednost Batěkově -ičnatý. Nejsa ovšem chemickým expertem, zkusím aplikovat zmíněné přípony na běžné přívlastky. Například tam, kde stupňování adjektiv už běžné přípony nezvládají. No posuďte sami: zde slečna sličná, tam dívka sličistá, onde paní sličnatá nebo snad dokonce seniorka postavy slitičelé? Ta jarně letní inspirace chemií je zkrátka bezbřehá. (bor)

Krvavý román Josefa Váchala

Regionální muzeum v Litomyšli, respektive jeho věhlasná pobočka Portmoneum představí ve dnech 23. 6.–29. 8. v Památníku kruciální dílo mystika, grafika, malíře a spisovatele Josefa Váchala (1884–1969). Výstava se detailně věnuje jedné publikaci – *Krvavému románu*. Obdivovanou knihu s podtitulem *Studie kulturně a literárně historická* sestavil, vysázel, vytiskl, svázal a vydal v roce 1924 v sedmnácti exemplářích, které vrchovatě naplnil originálními dřevořetecovými ilustracemi. Apogetické pojednání o dobové brakové produkci, kterou systematicky sbíral a obdivoval, doplnil vlastní verzí lidově pokleslého příběhu. Typicky expresivně podaný děj zasadil do fiktivního ústavu Mors vetera (Stará smrt) šíleného psychiatra Římsy, přičemž neskrýval inspiraci reálnými postavami ze svého okolí. Mimo jiných se v řadě situací mohl poznat Váchalův přítel z takzvané Psychické společnosti psycholog Šimsa, zakladatel krčského sanatoria Vita nova (Nový život). Rajhradské výstavě bude vévodit přesná faksimile původního výtisku. (I)

Jak se budovaly kulturáky

Originální monografie Lukáše Veverky *Mezi sjezdy a tanečními* se detailně věnuje tématu, které se teprve v posledních letech dostává do hledáčku historiků umění a architektury – dějinám kulturních domů. Éra jejich výstavby se počátkem devadesátých let minulého století uzavřela. Teprve s odstupem můžeme porozumět tomuto fenoménu i obdivovat jejich opomíjené architektonické vlastnosti. Ideologický obsah zajistil kulturním domům v rámci poválečné architektury výjimečné postavení. Postupně mizí

předpojatost vůči „reliktům režimu“ a před odbornými badateli stojí nelehký úkol zasadit téma do nepřehledného a vrstevnatého kontextu, který je komplikován neustálou proměnlivostí společenských i ekonomických požadavků doby. Autor sleduje vznik tohoto fenoménu již od počátku 20. století přes první republiku až po kapitoly o době poválečné, které jsou stěžejní. Nalezneme v nich nejen charakteristiku období se zaměřením na klíčové realizace, ale také zpracování společenské i legislativní situace, ve které domy vznikaly. Poznatky uvedené v této práci vycházejí z dobové literatury, archivních rešeršů a autorovy znalosti většiny lokalit. (ctrl)

Do Rajhradu i na fotografie

Ve spolupráci Památníku s uměleckou agenturou Photogenia se v současné době rodí další výstava aktuálních černobílých snímků. Ve dnech 8. 7.–15. 8. ožíví kvadraturu benediktinského kláštera kolekce nazvaná Vesmír česko-slovenského fotografa Rudo Prekopa. Košický rodák je vedoucím ateliéru FAMU a při zpracování svých imaginativních záběrů využívá klasickou techniku gelatin silver printu. Následně, tedy od 17. 8. do 30. 9., ji vystřídá dvojevýstava Jindřicha

Buxbauma a Jana Sucharda. Původně automechanik a majitel servisu Buxbaum systematicky mapuje i své vlastní judaistické kořeny. V Rajhradě proto návštěvníkům představí svůj mnohočetný portrét současného každodenního života chasidské komunity. Na jedné z cest po evropských koncentračních táborech, kde si své prožil i Buxbaumův tatínek, jej doprovázel artdirektor Photogenie Sucharda. Tak vznikla emotivní série, kterou její autor lakonicky nazval Osvětím. Letošní výstavní cyklus Photogenie v Památníku bude na podzim pokračovat hlavní letošní fotovýstavou s vernisáží 16. října. (k)

Skrytá paměť Moravy v době korony

Jubilejní 15. ročník Skryté paměti Moravy má své laureáty! Cenu pro vítěze první kategorie (11–15 let) si odvezde Adéla Vokušová do Prahy za *Distanční pohádku na dobrou noc*, ve druhé kategorii (16–19 let) zvítězil s povídkou *Rande na dálku aneb Láska v době korony* Šimon Latýn z Prostějova. Návrh poroty na ocenění a udělení finančních darů schválila Rada Jihomoravského kraje 2. června 2021. Další dvě ceny získávají soutěžící z Hustopeč, mezi mladšími finalisty se dokonce objevilo známé jméno z loňského ročníku: Jitka Stritzlová tentokrát získala za příběh *Maskovaná* druhé místo. Třetím místem ocenila porota Martina Radu za text *Příliš rychle* a čestné uznání udělila Malvině Jurečkové a Benediktu Bláhovi. Také letos se porotci rozhodli vyjádřit pochvalu soutěžícím, jejichž texty je zaujaly: Miriam Boumové, Tereze Jízdné a Janu Bartoňovi. V druhé kategorii přinesla povídka *Sestra Julie* pomyslnou stříbrnou medaili Janu Valíčkově ze Šitbořic a bronzovou Natálii Součkové z Blanska za povídku *A vše se v dobré obrátí...* Čestné uznání získává Simona Mojžíšová a Matylda Střelcová, pochvalu poroty Natálie Macháňová, Barbora Vondráková a Ondřej Chotaš.

Téma „Život v době korony“ určilo propuknutí pandemie na jaře loňského roku. Porota se tehdy jednomyslně shodla, že je důležité zachytit mimořádnou životní zkušenost mladých lidí. Slavnostní vyhlášení 15. ročníku se konalo na začátku druhé vlny pandemie a jen málokdo si v té době dokázal představit, že většinu textů budou soutěžící psát po mnoha měsících strávených převážně v domácí izolaci. Nicméně ani kritická situace neumlčela literární múzy a do soutěže se přihlásilo 210 soutěžících z celé České republiky. Soutěžním podmínkám vyhovělo v I. kategorii (11–15 let) 126 pisatelů, ve II. kategorii (16–19 let) 78 mladých autorů. Ty nejlepší z celkem 204 textů vybírala odborná porota, v níž letos zasedá novinářka a redaktorka Olga Jeřábková, literární historička Romana Macháčková, historik Tomáš Jeřábek a vedoucí Památníku Libor Kalina. Spisovatele Richarda Skolka vystřídala Anežka Soukupová, skandinavistka a překladatelka, vítězka prvního ročníku Skryté paměti Moravy.

Slavnostní vyhlášení výsledků soutěže a předání ocenění se uskuteční 22. září 2021 v Památníku písemnictví na Moravě v Rajhradě, současně s vyhlášením dalšího ročníku soutěže. (ap)